

Három hajós a ködben

Márai Sándor:
Szindbád hazamegy
Helikon. – Akadémiai.
Márai Sándor Művei.
128 oldal, kötve 280 Ft.

Tisztelgés és paródia, szeretetteljes ironia és metsző szatíra, finom portré és könyörtelen karikatúra — mindez együtt van ebben a könyvben. Márai a harmincas évek végén látszólag Krúdy-parafrazist írt, amikor nagyobb novellányi terjedelemben felidézte Szindbád, a hajós, a pesti kavargásban nagy szakértelemmel, minden részletre kiterjedő figyelemmel, de mégis elveszette navigáló író utolsó napját.

Szindbád hazamegy a mű címe, de azzal kezdődik, hogy Szindbád elindul. Hatvan pengőt kell kerítenie a családjá számára. S hogy mi lesz a még meg sem szerzett pénz sorsa, azt abban a pillanatban kiszámíthatja a Krúdyban nem túl járatos olvasó is, mihelyt a hajós villamos helyett bérkocsiba száll. A keresmény sorsa ekkor már megpecsételődött. S az sem kétséges, hogy a keresőé is. Az ötvenöt éves férfit, aki még egyszer nekivág a nagy kalandnak. Nem a pénzt keresi, hanem az életet. Mint mindig, most is remény, illúzió nélkül.

Krúdy a vágyról, a nosztalgiáról ír, egy talán sohasem volt, de mindenképpen letűnt világról. Márai mintegy szellemidézőként varázsolja könyve lapjaira ezt a múltba bámuló édes fájdalmat. Krúdyt keresi a múltban; azt az embert, aki még keresett valami nagyszerűt a maga múltjában.

Mintha még egy film- vagy fátyolréteget húzna a Krúdynál is puha, hideg ködbe vesző világ elé. S ez az újabb fátyol olykor másként tör a fényt, mint a Krúdyé. Innen lehetnek a szatíra, a karikatúra villanásai a pompás szövegben. Mert alapvetően azért a rajongás, a programot adó előd iránti tisztelgés határozza meg a stílusutánezatot. Amely egyúttal próbatétel is lehet, mérkőzés a halott mesterrel, kísérlet az ő írói tudásának birtokba vételére. Úgy írni Krúdyról, mintha maga Krúdy írná meg tulajdon halálát.

A mű 1940-ben jelent meg először. Ekkoriban fedezték fel az időközben kissé elfelejtett író a magukat ködlovagoknak nevező fiatalabbak. A háború küszöbén idézte meg Márai az 1933. május 12-én bekövetkezett halált. A polgári értékek vesztén tűnődő, ezek híján helyét, céljait nem lelő, ködbe lovagoló nemzedék érzései fogalmazódnak meg benne.

Márai hátát mutatja itt a bizonytalan jövőnek, s a múlt ködébe réved, miközben a múlt ködébe révedésről ír. Tiszteli a régi, megbízható értékeket, s talán még jobban becsüli a régi, megbízható értékek utáni vágyat. Szindbád nyughatatlanságát, leküzdhetetlen belső izgalmát, amivel mindig újra nekivág a reménytelen keresésnek. A kaland, az élet, a szép eszmények, az igazi emberek felkutatásának. Noha tudja, hogy sohasem leli meg már őket.

Nem a stílusnak, nem az írói eszköztárnak szól valójában sem a paródia, sem az olykor kibukkanó karikatúra, szatíra, hanem éppúgy, mint a rajongás, a tisztelet: a magatartásnak. Az értékektől, a szokásoktól, a belső igényektől elszakadni nem tudásnak. S ennyiben önportré is rejtőzik a kisregényben.

A ködben komótos méltósággal közlekedő hajós nemcsak Krúdy, de Márai is. Aki a valaha volt vagy csak vélt polgári létet, morált legendásította életművében, némiképp hasonlóan, mint Krúdy tette a nagyon fiatalon elhagyott nyírsegi táj nemeseinek hagyományával.

Sok ponton találkozik egymással ez a kétféle, talán sohasem létezett múlt. Főképp a tisztesség, a méltóság, a komolyság ezek a találkozási pontok. Az a ködbe vesztett világ nemcsak jobb volt, szebb volt, de mindkét író számára igazibb, valóságosabb is volt mindannál, amit maguk körül folyvást tapasztalnak.

Márai az utánezés során eltűnik Krúdyban, mint ahogyan Krúdy eltűnik Szindbádban. Éppúgy, ahogyan ama valódibb világ eltűnik a ködben. Az élet elvész, az emlékek, értékek őrzője pedig elrejtőzik. Kettős burkot vesz magára: az íróelődöt és mindkettőjük mesebeli őseit. Igazából tehát már nem keresi a letűnt értékeket, hanem védelméül veszi magára a keresés pózát. Nem az élet felé tart, hanem kifelé belőle. S a megérkezés nem egyéb, mint „idejében elmenni egy világból, melyhez nincs már igazi közünk”.

Zappe László